

je ugovornih obaveza privatnog sektora i sumnjiv odnos prema financiranju aktivnosti koje provodi javni sektor. Autoričina mučna distopijska vizija budućnosti kojom pogađa čitatelja u sedmom dijelu linearno je zaostravanje tog procesa. Klein upozorava na mogućnost fizički striktno odvojenih otoka kapitala (zelenih zona kako ih naziva aludirajući na zaštićeni centar Bagdada) koji sadrže prvorazredne usluge odaziva na katastrofe poput sigurnosnih službi i zdravstva, a okruženi su morima neimaštine čiju dobrobit država više ne želi osiguravati. Analogno, jednom kada država postane preslaba da svojim financiranjem zadovolji glad privatnog sektora za čistim profitom, postojeća infrastruktura za odaziv na katastrofe u privatnim rukama okreće se potpuno tržišnim mehanizmima. Spas od poplave ili vatre tako u Kleiničinoj viziji postaje ovisan o mogućnosti plaćanja trenutne tržišne cijene za takvu uslugu.

Vizija slobodnog tržišta koja je vidljiva u Doktrini šoka sve je prije no simpatična. Osobna pohlepa kao ideal ponašanja, privatno vlasništvo kao načelno superiorno javnom rezultiraju pojavom svemoćnih korporacija i destruktivnih snaga tržišta koje usmjeravaju svoju pozornost s krize na krizu tražeći sljedeći „junkie fix“ lake zarade. Sve je to umotano u utopističku ideologiju koja za

sve ekonomske nedostatke nužno okrivljava elemente koji se upliću u funkcioniranje čistog slobodnog tržišta. Ta ideologija predstavlja okvir djelovanja međunarodnih institucija poput MMF-a, no ispod nje nalaze se u Doktrini šoka često spomenuti motivi pohlepe i pljačke. Konačni dobitnici ekonomske šok terapije su nužno centri akumulacije kapitala, a konačni gubitnici mnogobrojni donji slojevi stanovništva.

Teza u podlozi Doktrine šoka je kako reforme u duhu *laissez faire* kapitalizma u načelu nisu sukladne s demokracijom, budući da neposredno pogoduju samo manjini. Iz tog je razloga za uspješnu provedbu takvih ekonomskih zahvata potrebna odvrtačena pažnja javnosti, koja bi se u protivnom usprotivila. Najlegantnije rješenje je tempirati takav potez istovremeno sa imanentnim zbivanjem poput opće krize ili katastrofe. Alternativno je rješenje, jednom kada se razjarene mase formiraju, ili se prijetje formirati, upotreba fizičkog nasilja direktno usmjerenog prema latentnoj ili realnoj opoziciji. Treća alternativa je pokušaj potpunog zaobilazanja javnosti izdajom njezina povjerenja (*voodoo politics*), kada se postupa u neskladu sa vlastitom platformom. Valja zamijetiti da drugi i treći mehanizam nisu primjenjivi u zapadnim konsolidiranim demokracijama u kojima je potpuno ignoriranje javnosti

neizvedivo, a tenkovi na ulicama i nestanci u noći nisu uobičajene pojave. Tako je jedina realna opcija odvrtačanje pozornosti krizom. Nije dakle pretjerano zaključiti kako je okoliš na koji se zapravo odnosi naracija o „doktrini šoka“ upravo zapadna konsolidirana demokracija. Mnogobrojni primjeri oslobađanja tržišta kroz izravnu represiju u knjizi tako pružaju tek asocijativno emocionalan kontekst. Uostalom, za mnoge lokalitete Klein vidi svjetlo na kraju tunela u zaključku svoje knjige kroz samonikli otpor oslobađanju tržišta zbog oslobađanja tržišta, dok se pravu opasnost osjeća u viziji potpuno odijeljenih društava.

Vrijednost Doktrine šoka Naomi Klein očituje se u sveopćem naglasku na ideologiju. Gdje drugi autori vide bezočan imperijalizam ili pak pragmatičan odgovor na geopolitičku situaciju, ona vidi borbu ideja kao takvih. U tom svjetlu nudi fascinantne reinterpretacije događaja od represije vojnih hunta u Latinskoj Americi preko Trga nebeskog mira do invazije Iraka, koje predstavljaju zanimljivo čitalačko iskustvo.

Josip Lučev

Barack Obama¹ The Audacity of Hope

Vintage
Books
– A Division
of Random
House, Inc.,
New York,
2006.,
448. str.

Barack Obama, sadašnji američki predsjednik i trenutno najveći *superstar* svjetske politike u svojoj knjizi *Odvažnost made (The Audacity of Hope)* iznosi svoja razmišljanja kako “popraviti” i unaprijediti američko društvo. Uvrida da je Amerika zapala u velike probleme te da su potrebne određene promjene. Obama je svjestan činjenice da su Amerikanci izgubili povjerenje u politiku kao instrument rješavanja problema te da politiku i političare doživljavaju kao nešto nečasno i prijava. Većina Amerikanaca smatra da se poli-

¹ Barack Obama, američki političar, u razdoblju od 1994. do 2004. senator države Illinois kao član Demokratske stranke, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država od 20. siječnja 2009. Dobitnik je Nobelove nagrade za mir 2009. godine.

tika pretvorila u prijavu igru u kojoj su bitni samo novac i moć, a ne pomaganje ljudima te da su se političari izdvojili kao povlašćena klasa. Obama navodi kako slivača taj cimizam ljudi, no i dalje vjeruje u politiku kao instrument napretka i rješavanja zajedničkih problema. Drugi ozbiljni problem je prevelika fragmentiranost američkog društva i to po svim mogućim dimenzijama (rasa, religija, imovinski status, politički stavovi...) (Obama, 2006: 12).

Stara politika i potreba promjene

„*In the greatest deliberative body no one is listening.*“ (Obama, 2006: 20)

Zašto većina Amerikanaca ima tako loše mišljenje o političarima i politici općenito? Političari su u javnosti percipirani vrlo negativno, kao sebičnjaci koji djeluju isključivo iz svojih interesa ili u korist onih koji su priložili najviše novca u njihovu kampanju, a ne teže nekom općem dobru. No kako to netko postane u moralnom smislu loš političar? Obama smatra da je to zbog specifičnosti posla kojim se političari bave. Kao prvo, politika je posao u kojem se porazi teže doživljavaju (druga mjesta ne donose nikakve nagrade). Nadalje, potreba financiranja izborne kam-

panje predstavlja značajan pritisak na političare i sužava krug ljudi s kojima su u kontaktu (tj. uglavnom na one najbogatije i najutjecajnije), a izravna posljedica toga je gubitak kontakta s većinom biračkog tijela i uvida u njihove potrebe. Također, političari si ne mogu dopustiti loš publicitet te izbjegavaju određena pitanja koja im mogu naštetiti. Sve to utječe na to da je političarima izrazito teško uskladiti vlastite stavove i očekivanja koja drugi imaju (osobito onih koji su ga izabrali ili onih interesa koji su dali ključnu potrebu). Obama stoga zaključuje kako je ponekad moguće opravdati ponašanje političara, koji uvijek moraju birati najmanje lošu opciju, no pritom ne zanemaruje činjenicu da određen broj političara politiku doživljavaju samo kao priliku za osobno bogaćenje i stjecanje ugleda (Obama, 2006: 131). Osim loših političara problem je i snažna podijeljenost Amerike oko brojnih pitanja (pitanje poreza, prava na pobačaj, rata u Iraku itd.) te se postizanje konsenzusa čini gotovo nemogućim (osobito zbog izrazito ideološki polarizirane politike). Obama naglašava da postoji jaz između velikih problema i male politike (Obama, 2006: 28). Prisjećajući se povijesti, Obama zaključuje kako je američka politika nakon Drugog svjetskog rata bila manje ideologizirana i polarizirana nego danas. To je bilo razdoblje sveobuhvatne ekonomske depresije

i tzv. populizma New Deala. Prvi znaci raspadanja tog nacionalnog konsenzusa pojavljuju se 1960-ih kada dolazi do velikih društvenih promjena (*Civil Rights Movement*) i jačanja ideologija. Reagan je dodatno ideologizirao politički život. Clinton je pokušao nadvladati ovakvu politiku (tzv. „Treći put“), no bez većih uspjeha. Busheva administracija je bila obilježena dominacijom konzervativaca i oštrim ideološkim borbama. Obama naglašava kako je vrijeme za novu vrstu politike, odnosno vrijeme je za politiku za cijelu Ameriku i sve Amerikance, koja bi se temeljila na prevladavanju razlika (Obama, 2006: 49). To je moguće samo ako se prevlada razdor između Amerikanaca i ako se svi ponovno ujedine oko zajedničkih vrijednosti (Obama, 2006: 31).

Američke vrijednosti

Temeljne američke vrijednosti koje Obama naglašava su individualna sloboda, poduzetnost, neovisnost, nediskriminacija, slobodno tržište, obitelj, generacijska solidarnost, zajednica, patriotizam, građanstvo itd. (Obama, 2006: 59–67). Obama primjećuje da Amerikanci sve više misle isključivo na sebe i vlastiti interes (*self-centered*). Nužno je pomiriti osnovnu napetost između načela individualizma i zajedništva koja postoji u svakom

društvu, inače se samodostatnost i neovisnost mogu pretvoriti u sebičnost, a ambicija u pohlepu. Ključno je pronaći odgovarajuću ravnotežu između suprotstavljenih vrijednosti, što nije jednostavno jer tenzije nastaju zbog današnjeg vrlo kompleksnog i ponekad kontradiktornog svijeta. Obama smatra da Amerika može prihvatiti svu raznolikost stavova i vrijednosti, uz uvjet da se prizna kako su svačije vrijednosti i stavovi vrijedni poštovanja (iako se možda s njima ne slažemo). Stvaranje politika trebalo bi u većoj mjeri biti obilježeno interakcijom između suprotstavljenih strana te zajedničkim djelovanjem i stvaranjem širokih koalicija. Obama smatra da se američko društvo može uvelike poboljšati i unaprijediti, no potrebna je određena kulturna transformacija (tj. promjena u nekim vrijednostima Amerikanaca) uz snažnu vladinu akciju (tj. promjena u politikama). „*Sometimes we need both cultural transformation and government action – a change in values and a change in policy – to promote the kind of society we want*“ (Obama, 2006: 76). Obama uvida još jedan veliki problem – nedostatak empatije u politici i svakodnevnom životu. Empatija se u ovom smislu može definirati kao djelovanje u skladu s poštovanjem i suosjećanjem prema drugima, npr. crnački vođe bi trebali poštivati poziciju i strahove bijelaca u pogledu afirmativne akcije ili sindikalni

vode bi trebali pokušati shvatiti pritiske kojima su izložene velike korporacije i sl.

Je li moguće ostvarenje američkog sna?

Kakve šanse imaju obični Amerikanci za uspjeh u životu, odnosno za ostvarenje toliko željenog američkog sna? Obama smatra da je najveći problem u tome što je Amerika zapostavila Amerikance – američki obrazovni sustav je u rasulu (više se ne stvaraju mladi perspektivni stručnjaci pa se stručna radna snaga mora uvoziti), a zdravstveno osiguranje nije dostupno svima (već samo onima koji si ga mogu priuštiti). Ekonomski rast, blagostanje građana i daljnji društveno-ekonomski razvoj ovisе o konkurentnosti američkog gospodarstva i zdravoj radnoj snazi. No to nisu jedini problemi s kojima je Amerika suočena, naime ona (kao i cijeli svijet) prolazi kroz fundamentalnu transformaciju ekonomije – pojava novih informatičkih tehnologija, načina proizvodnje, sve veća konkurentnost, kapital se gotovo neograničeno širi svijetom itd. Samim time stara protekcionistička politika više nije moguća (npr. velike multinacionalne korporacije vrlo lako mogu premjestiti svoju proizvodnju u druge zemlje što dovodi do zatvaranja domaćih radnih mjesta). Globalizacija je donijela mnoge pogodnosti Amer-

ici, osobito potrošačima, no ona je uzrokovala i sve veću ekonomsku nestabilnost milijuna Amerikanaca (tzv. "winner-take-all" ekonomija) (Obama, 2006: 172). Obama smatra kako se ne smije dopustiti da globalizacija jednostavno teče svojim tokom neometano, već da država treba imati aktivnu ulogu u američkom gospodarstvu, kako bi ono bilo što kompetitivnije i kako bi svi imali jednake mogućnosti za uspjeh. Uostalom najveća prednost Amerikanaca nije poduzetnička kultura i individualizam, već njihov sustav socijalne organizacije koji potiče stalne inovacije, unapređenja i efikasnu alokaciju resursa (Obama, 2006: 177). Potrebna je opsežna reforma sustava (ekonomskog, ali i cjelokupnog društvenopolitičkog sustava), kakve nije bilo od 1930-ih i vremena Velike depresije. Dugoročni napredak i blagostanje Amerike, odnosno rijezi na konkurentnost na globalnom tržištu ovisе o opsežnim investicijama u infrastrukturu, obrazovanje (ljude), znanost i tehnologiju te postizanju energetske neovisnosti. Obama naglašava da su potrebne nove ideje, odnosno neki novi *New Deal*, koji bi obuhvaćao reformu socijalnog, mirovinskog i posebno zdravstvenog sustava (Obama, 2006: 213). Ipak, najveći problem je privatni zdravstveni sustav jer je neefikasan i nepravedan. Obama zagovara promjene po uzoru na Europu ili Kanadu. Zdravstvo bi

trebalo biti univerzalno i pod ovlasti države. Također potrebna je i reforma javnih financija jer je proračunski deficit svake godine sve veći. Deficit proračuna financiraju strane centralne banke, osobito kineska (no one neće zauvijek biti spremne to činiti). Potrebno je vratiti dugove i općenito bolje koristiti novac. Obama smatra da porezna politika ne smije pogodovati samo najbogatijim Amerikancima jer to nije pravedno. Obama je naravno svjestan težine ovog pothvata, no smatra da je nužan bez obzira na nedostatak financija i prateće kontroverzе.

Rasa i vjera

„...*More minorities may be living the American dream, but their hold on that dream remains tenuous*“ (Obama, 2006: 288).

Demografski gledano, Amerika se mijenja – nekadašnje nacionalne manjine sada postaju dominantne, a predviđanja pokazuju da nakon 2050. bijelci više neće činiti većinu već samo jednu od manjina. Obama se često označava kao predstavnik postrasne politike, ali on sam naglašava kako bitka za prava manjina još uvijek nije završena te da je rasa još uvijek vrlo važan čimbenik. Postavlja se pitanje kakvu bi ulogu američka vlada

trebala imati u pitanjima rasne jednakosti? To je jedno od najkontroverznijih pitanja u američkoj politici. Obama podržava afirmativnu akciju iako je svjestan da postoji određeni otpor prema njoj (npr. sve češće se postavlja pitanje do kada bi se bijeli Amerikanci trebali ispričavati Afroamerikancima za krivicu iz prošlosti?). No, Obama zapravo zagovara stvaranje „dobre“ univerzalne politike koja će koristiti svim Amerikancima bez obzira na rasu (liberalno načelo). No da li je Amerika spremna za takvu novu univerzalnu i postrasnu politiku? Kao što je poznato, danas u Americi još uvijek postoje brojni ljudi čije su šanse za uspjeh svedene na minimum i velika većina tih ljudi dolazi iz određenih (rasnih) manjina (osobito iz tzv. crnačke podklase). Republikanci (konzervativci), za razliku od Demokrata, nikada nisu vjerovali u načela socijalne države i protiv se državnoj intervenciji. Obama je svjestan da određeni modeli socijalne države nisu funkcionalni i efikasni te smatra da temelj rješavanja problema siromaštva treba biti utemeljen na radu, a ne na mehanizminama socijalne države (Obama, 2006: 303). Ipak rad sam po sebi ne može riješiti problem siromaštva te je stoga potrebna određena inicijativa države (Obama, 2006: 304). Osim siromaštva problem je i sve slabija asimilacija imigranata jer su nove pridošlice sve manje spremne

odreći se svog kulturnog identiteta. Amerika je oduvijek bila zemlja imigranata, za razliku od Europe i Japana te ih stoga lakše može „prihvatiti“. Obama smatra da se Američka ne treba bojati novih imigranata jer oni samo slijede isti san kao i brojni prije njih.

Američka vanjska politika

Obama je diplomirao međunarodne odnose, a na njegove vanjskopolitičke stavove je snažno utjecalo djetinjstvo provedeno u Indoneziji te doticaj s drugim kulturama. Smatra da američka vanjska politika može služiti promicanju američkih interesa, vrijednosti i ideala uz poštivanje interesa drugih zemalja, ali je ponekad bila ograničena isključivo na američke interese bez obzira na potrebe i želje drugih. Ova druga strategija potkopava američki kredibilitet i stvara puno opasniji svijet (Obama, 2006: 331). Američka vanjska politika se mijenjala kroz povijest – od izolacionizma pa sve do globalne dominacije pomoću sile (posljedica napada na New York 11. rujna 2001.). Ključno pitanje je da li Amerika i dalje može djelovati kao usamljena supersila budući da se ta strategija pokazala izrazito neuspješnom. Obama naglašava kako je vrijeme za novu

strategiju koja bi bila utemeljena na aktivnoj globalnoj ulozi (a ne izolacionizmu) i novom odnosu prema brojnim novim sigurnosnim izazovima (npr. globalni terorizam, *rogue-states*, svjetsko siromaštvo itd.), uz povremeno korištenje sile („svjetski šerif“). Time se neće poticati daljnja mržnja prema Americi. Dakle, potrebno je ponovno obnoviti američke snage i potom smanjiti vojni budžet te više surađivati sa saveznicima kako bi se podijelila odgovornost i rasteretio američki proračun. Amerika bi trebala nastaviti promovirati svoje vrijednosti i ideale diljem svijeta te aktivno pomagati svijetu, ali ne samo radi vlastitih interesa. Sve je to ostvarivo samo ako se međunarodni sustav reformira, odnosno ako se reformiraju najvažnije međunarodne institucije (MMF, IBRD, UN itd.). Busheva administracija je u trenutku pisanja ove knjige provodila potpuno drugačiju politiku te je time ozbiljno ugrozila američki kredibilitet u svijetu.

Emil Vargović